

MARKAZIY OSIYODA XAVFSIZLIK MASALALARI VA YEXHTNING
MINTAQADAGI ROLI

Tilavov Ulug'bek G'ulom o'g'li

Annotatsiya: Ushbu maqolada Markaziy Osiyo mintaqasidagi xavfsizlik masalalari va Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkilotining (YEXHT) bu boradagi roli tahlil qilinadi. Markaziy Osiyoning geosiyosiy ahamiyati, mintaqadagi asosiy xavfsizlik muammolari va YEXHTning ushbu muammolarni hal etishdagi sa'y-harakatlari o'rganiladi. Maqolada mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlashda YEXHTning samaradorligi va kelajakdagi istiqbollari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, YEXHT, xavfsizlik, hamkorlik, terrorizm, chegaralar, suv resurslari

Kirish: Markaziy Osiyo mintaqasi o'zining strategik joylashuvi, boy tabiiy resurslari va murakkab geosiyosiy vaziyati tufayli dunyo hamjamiyati e'tiborini tobora ko'proq jalb etmoqda. Sobiq Sovet Ittifoqi parchalanganidan so'ng, mintaqa davlatlari – Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston va O'zbekiston – mustaqillikka erishdi va ko'plab xavfsizlik muammolari bilan to'qnash keldi [1]. Chegaraviy nizolar, etnik ziddiyatlar, terrorizm xavfi, narkotrafik va suv resurslarini taqsimlash kabi masalalar mintaqaviy barqarorlikka tahdid solmoqda.

Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (YEXHT) 1990-yillarning boshidan beri Markaziy Osiyoda faol ishtirok etib kelmoqda. Tashkilotning asosiy maqsadi mintaqada xavfsizlik, barqarorlik va hamkorlikni ta'minlashdan iborat. YEXHT o'zining keng qamrovli xavfsizlik yondashuviga asoslanib, harbiy-siyosiy, iqtisodiy-ekologik va insoniy o'lchovlardagi muammolarni hal etishga harakat qilmoqda [2].

Asosiy qism: Markaziy Osiyodagi asosiy xavfsizlik muammolari

Terrorizm va ekstremizm. Markaziy Osiyo davlatlari uchun terrorizm va diniy ekstremizm jiddiy xavfsizlik tahdidi hisoblanadi. Afg'oniston bilan chegaradosh hududlarda radikal guruhlarining faollashuvi, yoshlar orasida ekstremistik g'oyalarning tarqalishi va xorijiy jangarilarning qaytishi mintaqa barqarorligiga xavf tug'dirmoqda [3]. YEXHTning mintaqadagi faoliyatining asosiy yo'nalishlaridan biri terrorizm va ekstremizmga qarshi kurashishda hamkorlikni kuchaytirish hisoblanadi.

Chegaraviy nizolar. Sobiq Sovet Ittifoqi davridan meros qolgan aniq belgilanmagan chegaralar Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida ko'plab nizolarga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, Farg'ona vodiysidagi chegaraviy masalalar Qirg'iziston, Tojikiston va O'zbekiston o'rtasidagi munosabatlarga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda [4]. YEXHT chegaralarni delimitatsiya va demarkatsiya qilish jarayonlarida vositachilik qilish va texnik yordam ko'rsatish orqali ushbu muammoni hal etishga hissa qo'shmoqda.

Suv resurslari. taqsimoti Markaziy Osiyoda suv resurslari taqsimoti masalasi mintaqaviy xavfsizlikka jiddiy ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biri hisoblanadi. Yuqori oqim mamlakatlari (Qirg'iziston va Tojikiston) va quyi oqim mamlakatlari (Qozog'iston, Turkmaniston va O'zbekiston) o'rtasidagi ziddiyatlar mintaqaviy hamkorlikka to'sqinlik qilmoqda [5]. YEXHT suv resurslarini boshqarish bo'yicha mintaqaviy dialogni qo'llab-quvvatlash va ekologik xavfsizlikni ta'minlash yo'nalishida faoliyat olib bormoqda.

Narkotrafik. Afg'onistondan Yevropa va Rossiyaga yo'naltirilgan narkotik moddalar tranziti Markaziy Osiyo davlatlari uchun jiddiy muammo hisoblanadi. Narkotrafik jinoyatchilik, korrupsiya va ijtimoiy muammolarning kuchayishiga olib kelmoqda [6]. YEXHT chegaralarni mustahkamlash, huquqni muhofaza qiluvchi organlar salohiyatini oshirish va mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirish orqali narkotiklarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurashishga yordam bermoqda.

YEXHTning Markaziy Osiyodagi faoliyati

Institutsional mexanizmlar. YEXHT Markaziy Osiyoda o'z faoliyatini samarali amalga oshirish uchun turli institutsional mexanizmlardan foydalanadi. Tashkilotning har bir Markaziy Osiyo davlatida doimiy vakolatxonalar mavjud bo'lib, ular mahalliy hokimiyat organlari va fuqarolik jamiyati bilan yaqindan hamkorlik qiladi [7]. Bundan tashqari, YEXHT Bishkekda mintaqaviy markaz tashkil etgan bo'lib, u mintaqaviy darajadagi muammolarni hal etish uchun muvofiqlashtiruvchi organ vazifasini bajaradi.

Xavfsizlik sektorini isloh qilish. YEXHT Markaziy Osiyo davlatlarida xavfsizlik sektorini isloh qilish bo'yicha keng ko'lamli dasturlarni amalga oshirmoqda. Bu dasturlar huquqni muhofaza qiluvchi organlar va chegarachi xizmatlarning salohiyatini oshirish, inson huquqlarini himoya qilish va qonun ustuvorligini ta'minlashga qaratilgan [8]. Shuningdek, YEXHT harbiy shaffoflikni oshirish va qurol-yarog'larni nazorat qilish bo'yicha mintaqaviy hamkorlikni rag'batlantirmoqda.

Demokratik institutlarni qo'llab-quvvatlash. YEXHT Markaziy Osiyoda demokratik institutlarni mustahkamlash va inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha faol ish olib bormoqda. Tashkilot saylovlarni kuzatish, parlament faoliyatini takomillashtirish, ommaviy axborot vositalarining erkinligini ta'minlash va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish kabi yo'nalishlarda ko'mak bermoqda [9]. Bu faoliyat mintaqada barqarorlik va xavfsizlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

YEXHTning samaradorligi va kelajak istiqbollari

YEXHT o'zining Markaziy Osiyodagi faoliyati davomida bir qator muhim yutuqlarga erishdi. Jumladan, chegaraviy nizolarni hal etishda vositachilik, terrorizm va ekstremizmga qarshi kurashda hamkorlikni kuchaytirish, saylov jarayonlarini takomillashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda sezilarli natijalarga erishildi. Shuningdek, YEXHT mintaqadagi davlatlarning xalqaro hamjamiyat bilan aloqalarini mustahkamlashga hissa qo'shdi.

Shunga qaramay, YEXHTning Markaziy Osiyodagi faoliyati bir qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Ayrim davlatlarning tashkilot bilan hamkorlik qilishga bo'lgan istaklarining pastligi, mintaqadagi siyosiy tizimlarning o'ziga xos xususiyatlari va tashqi kuchlarning ta'siri YEXHTning samaradorligini cheklamoqda. Bundan tashqari, tashkilotning majburiy mexanizmlarining yo'qligi uning ta'sir kuchini kamaytirmoqda.

Kelajakda YEXHTning Markaziy Osiyodagi roli yanada muhim ahamiyat kasb etishi mumkin. Mintaqadagi xavfsizlik muammolarining murakkablashuvi, global geosiyosiy vaziyatning o'zgarishi va yangi tahdidlarning paydo bo'lishi tashkilotning faoliyatini yanada dolzarb qilmoqda. YEXHT o'zining moslashuvchan yondashuvi va keng qamrovli xavfsizlik konsepsiyasi tufayli Markaziy Osiyoda barqarorlik va hamkorlikni ta'minlashda muhim o'rin tutishi mumkin.

Xulosa: Markaziy Osiyo mintaqasi murakkab xavfsizlik muammolariga duch kelmoqda va bu vaziyatda YEXHTning roli tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tashkilot o'zining keng

qamrovli yondashuvi va instituttsional mexanizmlari orqali mintaqaviy barqarorlik va hamkorlikni ta'minlashga hissa qo'shmoqda. Terrorizm va ekstremizmga qarshi kurash, chegaraviy nizolarni hal etish, suv resurslarini boshqarish va demokratik institutlarni mustahkamlash kabi yo'nalishlarda YEXHTning faoliyati sezilarli natijalarga olib kelmoqda.

Shunga qaramay, YEXHTning Markaziy Osiyodagi faoliyati bir qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Mintaqadagi siyosiy tizimlarning o'ziga xos xususiyatlari, tashqi kuchlarning ta'siri va tashkilotning majburiy mexanizmlarining yo'qligi uning samaradorligini cheklaydi. Kelajakda YEXHT o'z faoliyatini yanada takomillashtirishi, mintaqa davlatlari bilan hamkorlikni kuchaytirishi va yangi xavfsizlik tahdidlariga tezkor javob berish mexanizmlarini ishlab chiqishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, YEXHT Markaziy Osiyoda xavfsizlik va hamkorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynashda davom etadi. Tashkilotning keng qamrovli yondashuvi va xalqaro miqyosdagi obro'si mintaqaviy muammolarni hal etishda muhim ahamiyatga ega. Biroq, YEXHTning samaradorligini oshirish uchun mintaqa davlatlari, xalqaro hamjamiyat va boshqa manfaatdor tomonlar o'rtasida yanada faol hamkorlik talab etiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Olcott, M. B. (2005). Central Asia's Second Chance. Carnegie Endowment for International Peace.
2. OSCE. (2021). OSCE in Central Asia. Retrieved from <https://www.osce.org/central-asia>
3. Lemon, E. (2018). Countering Violent Extremism in Tajikistan: State Responses and Civil Society's Potential. Central Asian Affairs, 5(2), 91-113.
4. Bichsel, C. (2009). Conflict Transformation in Central Asia: Irrigation Disputes in the Ferghana Valley. Routledge.
5. Абдуллаев, И. и Рахматуллаев, Ш. (2016). Трансграничное управление водными ресурсами: опыт Центральной Азии. Ташкент: НИЦ МКВК.
6. Peyrouse, S. (2012). Drug Trafficking in Central Asia: A Poorly Considered Fight? PONARS Eurasia Policy Memo No. 218.
7. OSCE. (2020). OSCE Field Operations. Retrieved from <https://www.osce.org/where-we-are>
8. Lewis, D. (2011). Security Sector Reform in Authoritarian Regimes: The OSCE Experience of Police Assistance Programming in Central Asia. Security and Human Rights, 22(2), 103-117.
9. Шаршенова, А. (2019). ОБСЕ в Центральной Азии: стимулирование регионального сотрудничества в сфере экологической безопасности. Центральная